

KEPPELUK LEVEN

„Rationaliseerend het mysterie naderen“. (VII.)

We willen tot een einde komen met deze reeks; daarom zullen we thans, zonder te streven naar volledigheid, met enkele korte opmerkingen den weg vrij maken tot ons laatste artikel in het volgende nummer.

Hetgeen in Prof. Hepps opvatting kenmerkend is, komt volgens zijn eigen woorden hierop neer:

a. „de Gereformeerde dogmatiek“, overtuigd, dat Christus een Goddelijk Persoon was en geen menschenpersoon of „ik“ had, „formuleerde dit met het volste recht aldus: Christus' menschenlijke natuur was anhypostatisch, onpersoonlijk“ (bl. 39);

b. „anhypostatisch“ is „precies hetzelfde“ als „onpersoonlijk“ (bl. 40).

Naar mijn meening zijn beide uitspraken in haar exclusieve stelligheid onjuist. Want

a. de gereformeerde dogmatici hebben behalve „anhypostatisch“ ook andere woorden gekozen, h.v. „enhypostatisch“ of „homo-hypostatisch“; en

b. „anhypostatisch“ beteekent meer dan eens iets anders dan „onpersoonlijk“. Dit alles hebben we reeds eerder opgemerkt; we willen het thans nog even adstrueeren.

Wat a. betreft: we gaven reeds voorbeelden. Er waren er veel meer te vinden, doch we volstaan in dit artikel met een verwijzing naar Junius, uit wiens werken Dr. A. Kuyper weer in 1882 een bloemlezing gaf (Bibl. Ref. Wormser). Junius (ed. 1882, p. 194) deelt de door ons reeds geciteerde opvatting, dat de twee naturen den persoon van Christus „constitueerden“ (15). Hij spreekt van een „allervolkomenste en substantieele vereeniging der twee naturen in of tot één persoon“¹⁾, en zegt dan, dat er nu geen „derde“ ding ontstaan is, alsof de twee naturen twee „deelen“ zouden zijn geweest, uit welker verbintenis een „derde“ zou zijn ontstaan²⁾. Ten bewijze daarvan poneert hij nu, dat door den Logos (den Tweeden Persoon der drieëenheid) de menschenlijke natuur, die eerst „anhypostatisch“ was, is aangenomen, en dat deze daardoor „enhypostatisch“ geworden is³⁾.

Waar nu de menschenlijke natuur volgens Junius „anhypostatisch“ geworden is door de personeele unie der twee naturen, daar is ter beschrijving van den blijvend toestand der twee naturen na de vereeniging niet de term „anhypostatisch“, doch die van „enhypostatisch“ z.i. doeltreffend. En wij zouden dan genoopt zijn, den term „anhypostatisch“ te aanvaarden? Maar dat zou het opleggen van een juk zijn, dat de vaders niet hebben gedragen.

Wat b. betreft, ik kies nu eens met opzet eenige schrijvers, die de Nederlandsche taal gebruikten. De groote moeite, die de vertaling van het woord „hypostase“ oplevert, is oorzaak, dat zoo vaak „anhypostatisch“ zonder meer als „onpersoonlijk“ wordt opgevat; wie dit doet (met Prof. Hepp) rekent dan blijkbaar met het feit, dat „hypostase“ meermalen „persoon“ beteekent. Men dient evenwel scherp er mee te rekenen, dat deze vertaling lang niet in alle gevallen juist kan zijn.

Ik citeer gemakshalve allereerst Melchior Leydekker, „De Verborgenis des Geloofs“, of „Het Kort Begrip der ware Godsgeleerdheid“, 2e druk, Amsterdam, Schouten, 1729. Met volle handhaving, ook tegenover de cartesiansche filosofie (bl. 93) van het Christelijke geloof, gelijk het door de kerk is geformuleerd, keert hij zich zoowel tegen Nestorius als tegen Eutyches, wiens ketterij (dat er maar één persoon, en zoo ook maar één natuur in Christus was) hij — vrij verschoonend — hieruit verklaart, dat „hy van ouderdom begon te suffen“ (259). Sprekende over de „daad van aanneeming, welke de Godgeleerde een personeele ondersteuning der menscheit Christi noemen“, omschrijft hij deze alzoo, dat „door“ deze personeele ondersteuning Christus' menscheit, die „eene eigene zelfstandigheid niet en had“, begrepen wierd, als bepaalt te wezen, te leven, en te zijn in en door de opneming en aanneming van zelfstandigheid des Soons Gods“ (257). „Zelfstandigheid“ nu is, strikt genomen, niet synoniem met „persoon“⁴⁾. Want: „door“ deze aanneming nu heeft Christus geen menschenlyk persoon, maar alleen de natuur aangenomen; voor zoo veel sy niet gehad en heeft die zelfstandigheid, WAARDOOR ordinair menschenlyke personen zijn. Dog door de aanneming is op een uitsteekende wijze overvloedig vergoed, 't geen haar anders ontbrak, omdat het veel beter, en volmaakter is te bestaan door de aanneming des Soons Gods, als met een eigen zelfstandigheid..... Men moet bedenken, dat de Sone Gods door syn zelfstandige daad gemaakt heeft, dat de menscheit ten volmaaksten bepaald, onmededeelbaar is en ondersteund, in zijn zelfstandigheid zou zijn, wezen, en blijven“ (258). Blijkbaar spelen hier de (verzwegen) termen „anhypostatisch“ en „enhypostatisch“ een rol in het denken van Leydekker; dat dit evenwel niet de erkenning van den term „onpersoonlijk“ insluit, blijkt uit wat hij verder opmerkt: „men moet erkennen, dat er een waaragtige t'zamenvloeying der twee naturen is in de eenigheid des persoons, zulks dat ze in de zelfstandigheid des persoons beide te samen komen, en dat de persoon van beide de naturen, eerst van de Goddelijke

op het aldereigenst, en daarna van de menschenlyke, als aangenomen kan en moet benoemd worden“ (262). Onpersoonlijk was de menschenlyke natuur dus niet volgens dezen gedachten-gang; ze was alleen maar niet menschenlyk-persoonlijk⁵⁾.

Een ander voorbeeld ontleenen we aan Johannes a Marck: „Het Merch der Christene Gotgeleerdheid“ (Rotterdam, Topya, 1758). Hij vertaalt herhaaldelijk „personaliteit“ door „self-bestaanlykheit“; constateert, dat deze „niet behoort tot de volkomenheit der menschenlyke Nature“ (515); noemt daarom de „personeele“ „vereeniging en eenigheid“ der twee naturen ook wel „selfbestaanlyk“ (523) en zegt daarvan, dat zij „veel verscheelt“ „van alle eigenlyk genoemde Compositie of Tsaamenstellinge, soo uit verscheidene Weesenlyke Deelen, als uit een Onderwerp en sijne byvalligheeden; hoewel wygeern eene Oneigenlyke Tsaamenstellinge, in eene breedere zin, en die bovennatuurlyk zy uit de aannemende Persoon en aangenomene Menschheit hier erkennen met den Ouden“ (527). En als hij de woorden „anhypostatisch“ en „enhypostatisch“ (die hij beide aanvaardt) in het Nederlandsch weergeven wil, dan kiest hij de vertaling: „Niet-Bestaande“ of „In-Bestaande“⁶⁾. Immers, hij constateert: „het ontbeeren van alle Selfbestaanlykheit in de Menschheit Christi, die daarom Niet-Bestaande of In-Bestaande pleeg genoemd te worden, waardoor de Volkomenheit der Menschlyke Nature geensins wort benadeelt, en welke door geene Overbrenginge of Meedeelinge van de Goddelijke Selfbestaanlykheit kan worden vervult, tenzy de Menschlyke Nature tot een Persoon, jaa tot een Goddelijk Persoon verkeerdelyk werde gemaakt“ (528).

„Hypostase“ wordt hier niet vertaald door „persoon“, doch door „zelfstandigheid“; geen wonder ook, want „persoon“ werd dikwijls niet met „hypostase“, doch met „hyphistamenon“ (iets, dat hypostase heeft) aangeduid. Het woord „persoon“ beteekent bij deze theologen iets anders dan bij Prof. Hepp (die het bij menschen op de eenzijdigheid laat slaan). „De Gotgeleerden (hebben) doorgaans noch toe te rechte, hier als eene middelweg gehouden, als sy de Personaliteit in het gemeen hebben geseit, te zijn: eene stellige maniere van het zelfstandige weesen, die de laatste bepalinge, voltrekkinge, en onmededeelbaarheid aan het selve geeft“ (bl. 128). Hier ligt de weg weer open voor de theorie, dat Christus' menschenlyke natuur persoonlijk heeten kan door de „aanneming“ van den Persoon van Gods Zoon (zie boven) en wordt de pas afgesneden aan de leer eener „algemeen-menschenlyke natuur“; want op de „onmededeelbaarheid“ komt hier alles aan. Alleen maar: indien men de persoonlijkheid (langs dezen weg) aan de menschenlyke natuur zou toekennen, dan is ze geen „eigene“, doch een „aangenomen“, verkregen persoonlijkheid, verkregen door en in den Persoon van den Zoon.

En voor het overige: „Indien men hier van eene duidelijker verklaringe eischt, soo mogen wy liever de swakheit van ons verstant en uitsprake bekennen, als met een seker gevaar van de voornaamste grondwaarheeden, de sake selve ruukelooslyk loochenen“ (a Marck, 128).

a Marck zei dit tegen de filosofen.

Dat gebeurt nog wel eens.

Maar theologen kunnen soms ook goed doen, hier naar te luisteren.

K. S.

1) *Duarum natura(rum) perfectissima, & substantialis in unum personam conjunctio.*

2) „Constitueeren“ wordt dus óók door Junius onderscheiden van „componereen“; het eerste is goed, het tweede verwerpelijk.

3) *Humana prius ávaváσtatoc in unitatem personae assumpta est á ávaváσtatoc & facta évaváσtatoc.*

4) Wel is een persoon „zelfstandigheid“ bij hem: drie zelfstandigheden in God.

5) „Persoon“ raakt bij hem de bestaanswijze (89): hypostasis, subsistentia, prosopon, persona worden naast elkaar gebruikt (ib.).

6) Ook Petrus van Mastricht toont aan, dat Prof. Hepp de vaders en de Synopsis misverstand, toen hij „anhypostatos“ (proprae subsistentiae expert) vertaalde door „onpersoonlijk“, als ware hypostase in den zin van subsistentie: persoon, en niets anders. Van Mastricht (b.v. Besch. en Pr. Godgel., II, 493 v.) vertaalt „personaliteit“ door „bestaanlykheit“. Hij merkt op: „De Rechtzinnigen stellen zulks vast, door volstrekt alle bestaanlykheit aan de menschenlyke nature te weigeren. Ondertusschen staan zy aan dezelve toe eene aanwezigheit, en wel ene zelfstandige, schoon niet ene onmededeelbare, en dus niet op zichzelf bestaande“ (494). Ook hij vertaalt „anhypostatos“ door: „inbestaande“; voorts verschilt zijn meening weer van die van andere gereformeerden: „(de menschenlyke natuur is) van ene Personaliteit, DOOR dewelke de nature onmededeelbaar en (completa) volkomen wordt, t'enemalen versterken: t'enemalen zegge ik, dat is, niet alleen van ene eige en haar in 't byzonder toekomende, welke ene dubbele Personaliteit zou invoeren; maar ook van ene (participata) mededeelachtige, waardoor ze van zommigen évaváσtatoc, inbestaande genoemd wordt, ontbloot: omdat op die wyze de menschenlyke natuur bestaan zou door de Goddelijke Personaliteit, en de menschenlyke dus zou zijn een Goddelijk Persoon“ (482). Hij spreekt van een „Personéle vereeniging, niet ten aanzien van den eindpaal tusschen, dat 'tzy ene vereeniging van Personen, gelyk Nestorius wilde; maar ten aanzien van den eindpaal tusschen, omdat ze strekt tot enen Persoon“. (484). Hier ligt de reeds besproken onzekerheid in terminologie in dogmaticen en belijdenis-uitgaven en -uitspraken bloot: den eenen keer sprak men van twee naturen „in“, den anderen keer van twee naturen „tot“ één(igheid des) persoon(s); in met, abl., of met acc. Van Mastricht spreekt dan ook van „den Persoon des Godt-mensch“, of van „den Persoon Godt-mensch“ (487). Vergelyk 489, 493 (de menschenlyke natuur zonder „bestaanlykheit“). Zie ook Daniël le Roy, Theol. Hist. Didactica, I, Rotterdam 1736: de „menschenlyke natuur ontbloot van een eigen „zelfstandigheid“ (794).

Zijn dit Uw kinderen?

Zijn dit Uw kinderen?

Dat had Ruth de Moabitische met eenigen schijn van recht kunnen zeggen.

Zij was in het gezin van Elimélech met den zelfkant van Israël in aanraking gekomen.

Elimélech had den welstand voor zich en zijn gezin buiten het Verbond óm gezocht. Zijn volk had veertig woestijnjaren getrotseerd om het Heilige Land te beërven, hém vielen enige crisisjaren te lang. Het land, overvloedig van melk en honig, loog, omdat het overvloedig was van de zonde van Verbondsverlating. Maar Elimélech heeft niet geworsteld om de vervulling der belofte, hij is vlug geëmigreed naar een land, waarvoor hij geen belofte had. De economische nood was voor hem een quaestie van gras, niet van Verbondsgeen en Verbondsvloek. Misschien heeft hij zijn afhoereeren wel gemotiveerd „Is het mijn schuld?“ kan hij geredeneerd hebben, „Israël is geestelijk zoo gezonken, dat je nog beter met ernstige, hoogstaande Moabitien omgaan kunt!“

Zijn zoons, Machlon en Chilion, zijn op den weg der Verbondsverlating verder gegaan. Als zij daar in Moab met een paar knappe, lieve meisjes kennismaken, dan komt het al dra tot verloven en trouwen. Heidinnettes, weliswaar, maar van een sympathiek genre! En: als zij nu eenmaal zin in elkaar hebben!

In Naomi, de lieve en mooie vrouw, schijnt wel iets anders geleefd te hebben. Althans zij kruipt, verouderd en beroofd, als een geslagen hond naar het Land van Immanuel terug. Maar het geloofsvertrouwen is in haar toch ondergegaan. Zij voelt zich meer lijderes dan zondares. Zij klaagt meer over de wegen des Heeren dan over haar weg van Verbondsverlating. Als Orpa mee opgaan wil en reeds op den drempel staat van het Land der Belofte, stoot zij haar af: „Och kind, in Israël is het ook niets gedaan! Je kunt beter met een Moabit trouwen!“

Schaffen wij die tableaux over „Orpa's keuze“ maar gerust af en zeggen wij met droefheid van Naomi: „die wilden ingaan, hebt gij verhinderd!“ En dit alles, omdat de vastheid van het Verbond voor haar is verdonkerd: „Ik ben Zijn kind niet, de Almachtige heeft tégen mij getuigd!“

Maar zie nu het wonder van het geloof! Ruth, de Moabitische, heeft Góð gezien, God gezien in Zijn Verbond, want een ander zien van God is er niet. Daarom heeft zij ook de Kerk gezien in Elimélech en Naomi. Dan zegt zij niet: „Zijn dit Uw kinderen?“, maar dan spreekt het geloof in haar: „Uw volk is mijn volk en uw God is mijn God.“ Omdat zij Góð zag in Zijn Verbond, heeft zij het evangelie gehoord en in één adem heeft zij, de Kerk ziende, beleden: „waarvan ik een levend lidmaat ben en eeuwig zal blijven.“ Als een jubel klinkt van haar lippen een psalm des Verbonds!

Ruth, Ruth, gaat dat zoo gemakkelijk?

Naomi, je oude moeder, vraagt nog weifelend: „Ben ik Zijn kind wel?“ en jij neemt het zoo maar aan. Maar Boaz heeft den eenigen troost verstaan: Uw loon zij volkomen van den Heere, den God Israëls, onder Wiens vleugelen gij gekomen zijt om toevlucht te nemen! En Boaz is daarin beeld van Hem, Dien God macht gegeven heeft over alle vleesch, omdat Hij al, wat God Hem gegeven heeft, het eeuwige leven geve.

Zullen wij nu het woord Verbond vanwege deszelfs onbegrijpelijkheid opbergen in een theologisch lexicon?

Zullen wij de Kerk in de Zending en in de Evangelisatie achteraanstellen... om de menschen niet af te stooten?

Zullen wij zelf niet ingaan — althans niet ingaan in de vrijmoedigheid des geloofs — en zullen wij verhinderen die ingaan willen?

Of zullen wij Ruth de Moabitische geloovig nazingen den psalm des Verbonds?

Die Man zal niet rusten totdat Hij onze zaak voleind hebbe!

N. B.

Tusschen interventie en non-interventie. (IV.)

Nog slechts enkele kleinigheden vragen de aandacht. Vooreerst de interpretatie van Dr. J. H. Bavinck. Ik had opgemerkt in ons blad, dat volgens de beschouwing, die Dr. J. H. Bavinck inzake de „ziel“ ten beste gaf, het woord „onpersoonlijk“ niet zou passen voor de ziel van Christus. Dr. Steen nu gaat met Dr. Bavinck mee, als deze „elke ziel vanzelf persoonlijkheid“ noemt; ze „moet het zijn, wil zij niet ophouden te bestaan“.

Nu willen we niet lang stil staan bij het feit, dat Dr. Steen zoo spoedig met Dr. Bavinck het eens is in een kwestie, waar ondergeteekende nog eens over slapen moet. We zullen aannemen, dat hij zijn gronden er voor heeft, als hij Dr. J. H. Bavinck bijvalt, en h.v. gereformeerde vaders als Melchior Leydekker afvalt, die, de ware leere der drieëenheid „voorstellende“, en „nader verklarende“, verzekert, dat „de ziele geen

persoon is, om datse met het lichaam vereenigt zijnde (of geordineert zijnde tot zulken vereeniging) bequaam is een geheel, dat is een menschelyk persoon te maken¹⁾. We vinden dat allemaal goed en zullen de „vrijheid van profetie“ niet aan banden leggen, door daarom Dr Steen als deformatie voor te stellen.

Neen, interessanter vinden we, dat Dr Steen de rede-nering, die ikzelf aan Dr Bavincks woorden vast-knoopte, belast ziet met een „logische fout“. Ik had opgemerkt, dat volgens Dr Bavincks zielsbegrip het woord „onpersoonlijk“ niet zou passen voor de mensche-lijke ziel van Christus, en dat het toch niemand tot nu toe in den zin gekomen was, hem lastig te vallen wegens het niet-aanvaarden van het woord onpersoon-lijk. Mis, zegt nu Dr Steen: de „Reformatie“-redacteur had uit Bavinck (Dr J. H.) moeten afleiden, als diens meening, niet de bewering, dat Christus' ziel „niet onpersoonlijk“, doch de andere, dat ze „wel on-persoonlijk, maar niet on-Persoonlijk“ was. Immers, de „Reformatie“-redacteur heeft zelf uit Bavinck geciteerd, dat de menschelijke ziel van Christus „georganiseerd“ is (en dus in Bavincks zin „persoonlijk“ werd) doordat de Persoon van den Zoon ze aannam. Derhalve: zij is niet persoonlijkheid, maar wel Persoonlijkheid, zoo concludeert nu Dr Steen; ze is wel on-persoonlijk, maar niet on-Persoonlijk.

Men staat toch even te kijken, als men zulke dingen leest. Het is verre van mij, den draak te steken met wat men ietwat sarcastisch zou kunnen noemen: de hoofd-letter-theologie, de theologie van groote P of kleine p. Ik geloof onmiddellijk, dat de kwestie van een hoofdletter, ja, dan neen, er soms veel toe doet; men denke maar eens aan de voor exegeten en bijbel-vertalers en dogmatici soms belangrijke vraag, of het woord „pneuma“ moet beteekenen geest (kleine g), dan wel Geest (groote G); en de daarmee samenhangende kwestie, of „pneumatisch“ wil zeggen: uit onzen geest, dan wel: uit Gods Geest. Wie hier meesmuult, heeft een tekort aan ernst.

Maar juist als we dat vooropstellen, krij-gen we tegen Dr Steens opvatting bezwaar. Als ik door den Geest Gods in mijn geest of ziel of persoon of „hart“ ben aangeprengd, vernieuwd, word ik dan Geestelijk? Neen, ik blijf doodgewoon schepsel, en dus „geestelijk“. Wie eenmaal met hoofdletters in onderscheiding van kleine letters werken wil, die ga zijn gang; wij zullen hem niet tegenvoeren, dat de vaders den eenen keer zoo goed als geen hoofdletters, den anderen keer haast elk oogenblik hoofdletters gebruiken, ook in hun spreken over God en mensch. De exegetische klaarheid kan er soms alleen maar bij winnen, als men de fijnere uitdrukkingmogelijkheid, die de keuze van groote of kleine letter biedt, zich ten nutte maakt. Maar — wie het doet, die doe het goed; vooral als hij op zoek is naar logische fouten bij een ander. Indien het ge-schapene met behulp van deze onderscheiden letter-

1) Vgl. v. Mastricht, Godg. II, 494: „tot ene natuur wordt geen personaliteit vereischt“.

POPULAIR WETEN. SCHADDELUKE SCHEISEN

Het echt menschelijke en de Grieksche filosofie.

Wanneer in onze dagen gewaarschuwd wordt tegen de synthese van Christendom en Grieksche wijsbegeerte, dan schijnen sommigen in de meening te verkeeren, dat de afwijzing dezer synthese een miskenning is van de gaven, die God ook aan de oude heidensche Grieken heeft geschonken.

Zij zien dan niet waarom het eigenlijk gaat. Het gaat er niet om, welke groote gaven van denkracht en energie en volharding in het zoeken van de oplossing der levensproblemen de Heere God aan vele heidensche Grieken gegeven heeft. Alsof wij dat niet zouden waardeeren!

Maar het gaat erover wat zij daarmee ge-daan hebben en wat zij bereikt hebben als re-sultaat van hun denken over de belangrijkste grondbeginselen van wereld- en levens-beschou-wing en kennis van den mensch. De eerste vraag voor de menscheid is wel de vraag naar God. Wie is Hij en wat weet gij van Hem en hoe staat de menscheid voor Hem. Ten slotte is dit de belang-rijkste vraag: hoe denkt de Allerhoogste over ons.

In al deze vragen hebben ook de Grieksche wijs-geeren zich verdiept. En nu is het voor ons een punt in kwestie of wij hun wijsheid kunnen ver-binden met de wijsheid der Schriften en of hun probleemstellingen en hun terminologie blijvend kunnen dienst doen als integreerend deel eener Christelijke Calvinistische wetenschap, als het deze grondbeginselen geldt. En of hun termen niet steeds weer met groote voorzichtigheid en nauw-keurigheid moeten worden omschreven naar haar inhoud.

Nu wordt het voorgesteld, alsof de afwijzing van de synthese iets geheel nieuws is, ja 't wordt zelfs bespot als iets ongehoords. 't Schijnt dan, alsof bijv. het woord „ziel“ in de Heilige Schrift (in het Nieuwe Testament: psychè, psyche), denzelfden inhoud zou hebben als dat woord psychè bij Ari-stoteles en bij Plato en bij de zielkunde der Middel-eeuwen, die geheel op deze wijsgeeren gebaseerd is. Wie dat ontkent, wordt aangezien voor iemand, die dwaasheden debiteert.

Men zoekt dan zelfs een psychologische ver-

keuze moet worden onderscheiden van den niet-gescha-pen God, dan volge men den regel, dat de hoofdletter voor God, en de kleine voor niet-God gebruikt wordt. En dan is er geen enkele reden vóór, maar zijn alle redenen er tegen, dat iemand Christus' menschelijke natuur van praedicaten met een hoofdletter voorziet. Indien de menschelijke natuur wordt „georganiseerd“ DOOR den Persoon van Gods Zoon, dan wordt ze daarmede zelf allerminst een Persoonlijkheid met hoofdletter P; hetzelfde geldt van Christus' ziel. Het dilemma: groote P dan wel kleine p, moet als dilemma wegvallen; want al wat aan Christus menschelijk is, dat is ge-schapen, en heeft derhalve geen recht op hoofdlet-ters, zoodra men het n.l. op de hoofdletters wil laten aankomen. Dr Steen — gegeven een-maal zijn werken met hoofd- en kleine letters — doet het verschil tusschen de twee naturen te niet, gaat in tegen de Christelijke belijdenis van Chalcedon. Natuur-lijk bedoelt hij dat niet; maar als hij wil hebben, dat we zijn hoofdletters strikt zullen nemen, ja, dan zit er niets anders op. Hij is nog niet diep genoeg geraakt door de scherpe snede, noch van de betoogen van Prof. Vollenhoven, van wien hij nog heel wat leeren moet, noch van de gereformeerde belijdenis op dit punt, noch van Prof. Greijdanus, die („Menschwording en Ver-nedering“, XIX) opmerkt: „Jezus' menscheid is een schepsel. Elke mogelijke en denkbare vereeniging van den Logos met haar blijft dus steeds nog maar eene unio (verbinding, K. S.) tusschen God en creatuur. Dus is ook de „henosis hypostatikè“ (hypostatische vereeniging) nog slechts een verbinding van den Schepper met het schepsel. Moge zij de hoogstbestaanbare ge-meenschap tusschen God en creatuur realiseren, niette-min is het slechts een schepsel, waarmee God zich zoo nauw verbindt. Inzover staat zij dus met alle verhou-dingen of verhoudingen tusschen creatuur en Schepper op één lijn“. Ook „Jezus' menscheid“ „moet“ — zoo merkt Prof. Greijdanus, XXI, op — „krachtens haar zijn van creatuur, in allen deele eindig blijven eeuwiglijk: in kennis, in macht, in plaats van zijn en werking, in heerlijkheid. En wierde hieraan getornd, dan zou opnieuw de grens tusschen Schepper en schepsel wor-den uitgewischt of althans „verflauwd“. Ook in betrek-king tot de leer der „unio personalis“ (persoonlijke vereeniging der twee naturen) dient men „Jezus' men-schelijke natuur consequent in alle opzichten creatuur te laten blijven“ (Gr. XXV). Tegen het vergoddelijken, (heel of half, met groote of semigroote P) der mensche-lijke natuur heeft Prof. Greijdanus reeds jaren geleden ingebracht, dat men daardoor ingaat tegen wat door de Christelijke kerk in Chalcedon is geleerd. „Ware de menschelijke natuur tot goddelijke heerlijkheid op-gevoerd“, dan zou één der termen van het concilie van Chalcedon „niet volkomen doorgaan“ (Gr., 254). „En evenzoo, wanneer de Zone Gods niet gekend werd... als naar Zijne menschelijke natuur ondergeschikt aan God, dus ook aan Zichzelf naar Zijne Godheid“ (ib.). „Spreidde Hij voorts buiten Zijne menschelijke natuur

klaring voor deze „nonsens“. 't Zal zijn, dat de verkondiger dezer „nieuwe“ denkbeelden jaloersch is, omdat hij niet „klassiek gevormd“ is — hij kwam niet in de gelegenheid om dat heerlijke Grieksche leven te leeren kennen — daarom geeft hij de wijze mannen den schop. En dan spreekt hij van „de“ Grieksche filosofie. De bloed weet zeker niet, dat de wijsgeeren nog onderling verschil hadden! Uit de felheid dezer aanvallen blijkt wel het gewicht der kwestie.

* * *

't Gaat heusch niet over het woordje „ziel“ of over de grondbeginselen der zielkunde alleen.

't Gaat tenslotte over de geheele linie om de zuiverheid van Christelijke wetenschap als we-tenschap, die het Woord Gods zuiver wil hooren, zonder het te vermengen met heidensche wijs-heid. Er is geen bezwaar om ook voor grondbeginselen der zielkunde andere woorden te gebrui-ken dan die in den Bijbel staan. Ook aan de taal der Grieken mag men daartoe woorden ontleenen. Waarom ook niet. Maar wat contrabande moet zijn is dit: dat men BEPAALDE TERMEN UIT DE GRIEKSCHE PHILOSOFIE, die met een BEPAALDEN inhoud zijn gevuld en historisch zwaar belast zijn, zóó maar NAAST DE SCHRIFT-WOORDEN STELT, ALSOF ZIJ HETZELFDE ZEGGEN.

Het is bijv. ongeoorloofd het woord psychè uit een boek van Aristoteles of Plato over te nemen en in Matth. 10:28 en 39 net te lezen, alsof met ziel (psychè) hetzelfde bedoeld is als deze wijs-geeren ermee bedoelden.

Dat is reeds ongeoorloofd uit historisch en taal-kundig oogpunt, afgezien van het gevaar der hei-densche wijsheid.

Ook wie geen enkel bezwaar heeft tegen de psy-chologie van Aristoteles, zal toch bezwaar moeten maken tegen de gelijkstelling van het Bijbelsche woord „ziel“ en het woord in de Grieksche philo-sophie. Ik dacht, dat dit toch wel algemeen erkend werd onder de klassiek gevormden. De een-voudigen, die niet studeerden, kunnen hier niet zoo licht over oordeelen, omdat zij wel het Bijbel-sche woord „ziel“ kennen bij het Bijbel lezen, doch niet precies kunnen nagaan, wat er zóoal aan het Grieksche wetenschappelijke begrip vastzit. Alleen doordat dit laatste de traditie vormde kunnen zij er iets van gevoelen.

Prof. Bavinck heeft in zijn Bijbelsche

nog hooger heerlijkheid ten toon, dan door of in haar, zoo zoude“ weer een andere uitspraak van Chalcedon „correctie behoeven“ (254). „Men heeft... niets anders te doen, dan God in alles consequent als God te handhaven, en den mensch volkomenlijk als creatuur te beschouwen, zonder hem boven zijn hoogte als schepsel Gods te verheffen. Ook hij kan nimmer, nergens, in geen enkel opzicht het goddelijke raken“,... ook niet geraken tot de groote P (zoo voeg ik er aan toe) (Gr., 254/5).

Het was te wenschen, dat Dr Steen over deze dingen eerst wat dieper had nagedacht. Dan zou die hoofd-letter-trade in de pen gebleven zijn. Dan zou wat voor-zichtiger door hem omgegaan zijn met de les van het verleden, waaruit ik nog verleden week putte, toen ik een enkele bijzonderheid ophaalde, ten aanzien van het bekende strijdpunt, of men Christus mocht aan-bidden als middelbaar, ja dan neen. Prof. Greijdanus, die zoo stellig mogelijk opkomt vóór de consequente erkenning van Christus' menschelijke natuur als ge-schapen, en dus tegen de bewering, dat ze Persoonlijkheid zou zijn (P, niet p), handhaaft met dezelfde stelligheid, dat de gansche vernedering Hem aangaat „naar beide Zijne naturen... evenzeer als de verhooging“.

Deze dingen zijn zóó ingewikkeld, en alles hangt zóó ten nauwste samen met wat iemand verder betoogt, dat met een paar haastige opmerkingen deze geweldige dingen niet af te handelen zijn²⁾. En als dan Dr Steen, inplaats van zich te wachten voor onvoorzichtige hoofd-letter-distributie, hier aan komt dragen met Duitsche terminologie, die — de hanteering van hoofdletters wordt nu zelfs uit het Duitsche taalgebruik uitgelicht — Dr Steen helpen moet, om onderscheid te maken tusschen „Ichbezogenheit“ bij ons (de menschelijke or-ganisatie van de ziel) en de „Ichbezogenheit“ van Christus (wiens ziel en lichaam dan betrokken heeten op de bestaanswijze van Christus als Tweeden Persoon in de drieëenheid), dan worden we ietwat moe. Wil Dr Steen ons termen van Fechner, Paulsen, Jerusalem, Mesner, Kùlpe en anderen opdringen? En dan tegelijk de waarschuwende hand opheffen tegen Prof. Vollen-hoven, die ons ook op nieuwe termen onthaalt? Ik voel voor zijn Duitsche termen niets; en in steed van de nevelen, die deze Duitsche termen over ons zouden leggen, kies ik dan veel liever de problematiek der oude gereformeerden. Dr Steen meent, dat er aan het vraagstuk, of Christus' menschelijke ziel, georganiseerd zijnde (volgens Dr J. H. Bavinck) nu persoonlijk dan wel Persoonlijk heeten mag, maar één groot probleem vast zit: de aanneming n.l. van de menschelijke ziel door den Persoon des Zoons. En dan redeneert hij maar weer verder. De gereformeerde vaders keken wat die-per, en waren daardoor voorzichtiger, soms. Zij hebben

2) Dr Steen valt over de uitdrukking, dat de Zoon Gods „den mensch“ heeft aangegrepen. Ook deze term kan natuurlijk wor-den misverstaan, maar komt bij ettelijke gereformeerden voor; ze wordt dan geïnterpreteerd uit wat ze verder leeren.

en Religieuze psychologie (1920), geschre-ven: „In den regel verstaan wij onder de ziel die geestelijke substantie, welke met het lichaam het wezen des menschen uitmaakt, en die door haar onstoffelijkheid en onsterfelijkheid zich juist van het uit stof gevormde lichaam onderscheidt. Dit is echter een opvatting van de ziel, welke meer aan de filosofie van Griekenland, dan aan de Christelijke theologie is ontleend“ (blz. 30). Ook de moderne opvatting van ziel als verzameling van bewustzijnsverschijnselen acht Prof. Bavinck: „even vreemd aan de Schrift“ als de Grieksche.

Op dit punt heb ik slechts verder gewerkt — mijn boekje „de mensch als levende ziel“ is heusch niet zoo maar zonder aansluiting aan het werk van vorige geslachten geboren. Wat vreemd is aan de Schrift, moet er niet ingelegd worden bij het lezen — noch door wetenschap als in de Middeleeuwen, die het vermengde, noch door de traditie, die door die wetenschap werd beïnvloed.

Staat dit eenmaal vast, dat psycho bij de Griek-sche wijsbegeerte en de Middeleeuwsche Christe-lijke psychologie en bij de traditie „vreemd“ is aan 't woord psyche in de Schrift, dan is er een grondslag waarop verder gewerkt kan worden om beide beteekenissen naar haar eigen beginsel uit te werken.

Goede wetenschap moet beginnen met goed te onderscheiden en geen begrippen door elkaar te halen, die woordelijk op elkander gelijken, maar vruchten zijn van een geheel verschillende ge-dachtenwereld.

* * *

Intusschen, dit geval met psyche is slechts een symptoom van het synthese-kwaad. De eenvoudige Schriftlezer wordt vanzelf in het Bijbelsche be-grip „ziel“ ingewijd, hij leert zonder erg van de „levende ziel“ en de hongerende ziel, en hij is verwonderd over de drukte die tegenwoordig over dat woord gemaakt wordt. Hij heeft gelijk van zijn standpunt.

Wanneer de synthese niet moest bestreden worden, ook hier; wanneer alle menschen maar eenvoudig hun Bijbel lezen, dan was het niet eens noodig om de Grieksche opvatting te bestrijden. De meesten onzer zullen wel doen als zij zich houden aan hun Bijbel met kanttekeningen en zich niet laten verontrusten door menschen, die

ook aan c menschelij des Zoons wat te mal lijke ziel niet perso over te p persoon ve der gerefo of „Ich-bez „ziel“ en „lijdenis in fixeerd he trachten te moet niet ventie in en, als an hem dan met den o

Volgende

Candidat

Het is ec logische cr toe hebbe daarvan o waaraan e Maar di van het vr er zijn i weinig He verschijnse klaren; il raden, als Voelden w zou meer veel meer de kolonië dat het be als men n baar zijn.

Intussch basis wor Er is hier stop te z zondering wie theolo wordt zelf offers, die denten te king van hun gestel

Het zou postvatte „nieuwe“ een aanst zouden d

hun een schap in: nieuwsgie dooden e het graf oordeel l

We mo slechts e syntheseg

De vert was in d van den i wereld w steeds he Die ver dan men

En in t onder on In 1902

en Hart, Biester School te Mensch waar h spreekt d de mode geschreve derlijke v baal hun mist, wir der wert Ik was 1: maar ik mijn „pr dankbaar werken.

Prof. B bij Ezeel denen“ (I Hij sch denken, v geleefd? Psalm 86 is, naar alleen, m heerscht (2 Kron. om met

of in haar, an Chalcedon niets anders als God te nentlijk als in zijn hoogte kan nimmer, lijke raken",... beg ik er aan

er deze dingen ou die hoofd- zou wat voor- e les van het k putte, toen n aanzien van s mocht aan- of. Grefdanus, e consequente atuur als ge- e Persoonlijk- ezelde stellig- angaat „naar rhooging“.

les hangt zóo erder betoogt, leze geweldige dan Dr Steen, zichtige hoofd- met duitsche n hoofdletters rijk uitgelicht eid te maken nenschelijke or- ogenheit“ van rokken heeten eeden Persoon wat moe. Wil en, Jerusalem, n dan tegelijk Prof. Vollen- haalt? Ik voel n steê van de er ons zouden blematiek der dat er aan het georganiseerd ersoonlijk dan groot probleem nenschelijke ziel neert hij maar kken wat die- ms. Zij hebben

Zoon Gods „den natuurlijk wor- merden voor; leeren.

920), geschre- der die ziel die lichaam het die door haar ich juist van rscheidl. Dit n de ziel, ophie van ristelijke 30). Ook de zameling van t. Bavinck: rift“ als de

er gewerkt — iel“ is heusch aan het werk at vreemd is d worden bij ap als in de noch door de rd beïnvloed. bij de Griek- sche Christe- „vreemd“ is an is er een ewerkt kan naar haar

met goed te oor elkaar te gelijken, maar schillende ge-

is slechts een De eenvoudige Bijbelsche be- er erg van de iel, en hij is woordig over eft gelijk van bestredenen menschen maar het niet eens te bestrijden. a als zij zich ekeningen en menschen, die

óók aan dat andere probleem gedacht: of niet de menselijke natuur nu op haar beurt den Persoon des Zoons „aannam“. Zoo ja, dan heeft dat weer heel wat te maken met de vraag, of men Christus' menselijke ziel krachtens deze daad van „aanneming“ al of niet persoonlijk noemen zal, en valt daar wel degelijk over te praten, mits maar vaststaat, wat men onder persoon verstaat, en zich houdt aan de grondgedachten der gereformeerde belijdenis. Wie zelf de termen „ik“ of „ich-bezogen“, en „ich-bezogen“ invoert, en tusschen „ziel“ en „geest“ onderscheidingen invoert, die de belijdenis in de verste verte niet gekend, laat staan gefixeerd heeft, die moet wat meer voorzichtigheid betrachten tegenover anderen, en tegenover zichzelf. Die moet niet verlangen, dat men hem het recht van interventie in de bestaande meningsgeschillen laten zal, en, als anderen dan ook interveniëren in de debatten, hem dan óók nog eens zal toestaan te interveniëren met den oproep: geen interventie, als-t-u-blijft.

Volgende week neem ik afscheid van Dr Steen.

K. S.

Candidaten-overvloed en opleiding.

Het is een verdrietig gezicht: de lange lijst van theologische kandidaten, die geen vasten werkkring tot nu toe hebben verkregen. Men mag geen oogenblik zich daarvan ontdoen: het is en blijft een groote benauwenis, waaraan een inzender in dit nummer uitdrukking gaf.

Maar die inzender raakt tegelijk één van de kernen van het vraagstuk. Er zijn geen kandidaten teveel, maar er zijn aanstellingen, benoemingen, beroepingen te weinig. Het zou dwaasheid zijn, het zeer gecompliceerde verschijnsel met één enkele vingerwijzing te willen „verklaren“; ik zie de oorzaken niet zoozeer bij de kerkeraden, als wel bij de leden der kerk in het algemeen. Voelden we meer den drang der gehoorzaamheid, er zou meer geld inkomen, zonder vragen; en we zouden veel meer kunnen doen. In het eigen land, en ook in de koloniën. Er is met name daar zoo veel werk te doen, dat het beweerde surplus in éénen zou verdwenen zijn, als men maar de krachten kon gebruiken, die beschikbaar zijn.

Intusschen zie men toe, dat niet het ééne kwaad basis worde, waarop men een ander euvel „grondt“. Er is hier en daar een neiging, om de steunverleening stop te zetten, of alleen in gevallen van groote uitzondering nog te doen geschieden; steunverleening aan wie theologie zouden willen studeeren. Een enkele maal wordt zelfs eenigszins denigtrekend gesproken over de offers, die sommigen brengen, teneinde behoeftige studenten te kunnen schragen in hun poging tot bereiking van het doel, waarvan zij meenen, dat God het hun gesteld heeft.

Het zou jammer zijn, indien deze meening verder postvatte. Kon men gelooven, dat de kerken, eer zij „nieuwe“ kandidaten lieten in aanmerking komen voor een aanstelling of beroep, eerst de lijst der „ouderen“ zouden „afwerken“, er zou nog te praten zijn over

hun een complete nieuwe Calvinistische wetenschap in zakformaat vragen, waarbij alle mogelijke nieuwsgierige vragen over de „substantie“ der dooden en over een „kiem“ van het lichaam in het graf en over hart, nieren, geest, naar hun oordeel bevredigend moeten worden beantwoord.

...

We moeten goed in 't oog houden, dat dit punt slechts een gedeelte is van den strijd tegen de synthesegedachte.

De vereering van de Grieksche klassieke wereld was in de Middeleeuwsche kerk een der factoren van den afval. Het afhoereeren met de heidensche wereld was in de Oud-Testamentische kerk ook steeds het begin van het hellend vlak.

Die vereering blijkt onder ons grooter te zijn, dan men vermoeden kon.

En in de afwijzing van de synthese wordt toch onder ons geen nieuwigheid ingevoerd.

In 1902 verscheen in de Bibliotheek voor Hoofd en Hart, bij Daamen, een boek van Prof. P. Biesterveld, hoogleraar aan de Theologische School te Kampen. Het was getiteld: Het echt-Menschelijke. Hoe het is gezocht en waar het is te vinden. Prof. Biesterveld bespreekt daar het zoeken van de heidenen en van de moderne wijsbegeerte. Het boek is populair geschreven. Het gaat niet uitvoerig op de afzonderlijke wijsgeeren in en beschrijft maar heel globaal hun problemen — maar wat het in breedte mist, wint het in diepte. Hier is al het zoeken der wereld gezien uit Schriftuurlijk standpunt. Ik was 12 jaar toen ik het boek in handen kreeg, maar ik heb het gelezen en herlezen — 'twas mijn „propadeuse“ voor filosofie — en ik ben dankbaar, dat ik dat boek toen heb mogen verwerken. Ik heb het „opgegeten“.

Prof. Biesterveld had er oog voor, dat de Heere bij Ezechiël spreekt over „de prachtige heidenen“ (Ez. 32:18).

Hij schrijft: „Hebben dan die volkeren in al hun denken, worstelen en lijden zonder doel op aarde geleefd? God heeft toch, gelijk de dichter van Psalm 86 het zong, al de heidenen gemaakt? Hij is, naar Paulus getuigt, niet een God der Joden alleen, maar ook der heidenen (Rom. 3:29). God heerscht over alle koninkrijken der heidenen (2 Kron. 20:6), waarom zij ook worden opgeroepen om met 's Heeren volk te juichen (Deut. 32:43),

tijdelijke stillegging of sterke beperking van de toelating tot de studie, of van de hulpverlening daarbij. Maar de kerkeraden toonen, dat zij aan dezen maatregel niet denken; en niemand kan hen er toe dwingen; niemand wil het ook. Een „numerus clausus“, d.w.z. een vastgesteld maximum van toegelaten studenten, zou reeds om die reden geen zin hebben. Bovendien zou het uiterst moeilijk zijn, te bepalen, wie wel en wie niet tot de studie waren toe te laten. Een vergelijkend examen zou niet doeltreffend zijn; iemand kan een prachtig intellect hebben, en voor het predikambt volkomen ongeschikt zijn. En of hij vanwege zijn andere qualiteiten geschikt is, wie zal dat beslissen? De uitkomst brengt van elke studentengeneratie heel andere resultaten, dan zij zelf, hun vrienden, hun professoren hebben verwacht. Hen toelaten, die financieel draagkrachtig zijn, en aan de anderen een mindere kans geven, zou strijden met heel het karakter van ons kerkelijk leven. Ik zwijg nu maar van het feit, dat de Vrije Universiteit, krachtens haar opvatting van eigen taak, nimmer zou kunnen toestemmen in een numerus clausus, en dat deputaten vanwege de Gereformeerde Kerken haar moeilijk voor een dergelijken maatregel als door hen gewenscht of gewild zouden kunnen plaatsen. Het zou ook niet vriendelijk zijn, uit oorzaak van een conflict op dit punt het contact tusschen kerken en V.U. te verbreken; en het ware zedelijk ongeoorloofd, gelijken steun te verleenen aan twee faculteiten, waarvan de ééne (Amsterdam) een numerus clausus niet, en de andere (Kampen) hem wel zou hebben. Want dan zou er een premie staan op... het vergrooten van het aantal der kandidaten.

Zie ik het wel, dan moet men de vraag, of iemand predikant wil worden, overlaten aan ieders conscientie. Die heeft, en dat is een zegen, in de laatste jaren prikkels genoeg gekregen tot ernstig zelfonderzoek in dezen. En verklaart dan iemand, dat het zijn ernstige begeerte is, God in dit bepaalde ambt te dienen, dan komt geen penningmeester daartusschen; maar dan volgt elk den regel, die hem voor de normale regeling van het kerkelijk leven is gesteld. Want in den grond der zaak hebben wij over personen niet te oordeelen, noch ook een mogelijken zegen te „verderven“, omdat er zooveel werkelijke zegen, helaas, ongebruikt blijft, al hebben we er zoo heel vaak om gebeden.

K. S.

De dominee van Jan de Hartog.

Er zijn maar weinig figuren in het leven, van wie in de literatuur zó'n wonderlijk beeld wordt opgehangen, als van den dominee.

en naar de woorden der profetie te luisteren, waarin Jehova zijne verolgenheid over hen in woorden klinken doet (Jes. 35)."

...

Hier is dan toch iemand aan het woord, die op zuiver Schriftuurlijken grondslag „de heidenen“ weet te waardeeren.

Hij werkt dit ook nader uit en roemt Rome en Griekenland om vele gaven. Hij zegt: „daarom moet ieder man, die naar de eere slaat van in de wetenschap te willen arbeiden, lange jaren van zijn leven besteden aan de studie van Rome's en Griekenlands taal en historie, opdat hij zoo voor zelfstandig denken worde gevormd. God heeft Hellas en Rome dus gebruikt enerzijds, om voor het Christendom baan te breken door de bereiding van de volheid des tijds, en anderzijds die volkeren in hun wijzen en kunstenaars doen uitspreken de regelen voor denken en spreken, die door Hem zelf waren gelegd in de menselijke natuur, maar wachtten op een mond, die ze formuleeren zou. Aristoteles en Plato, Cicero en Quintilianus zijn gaven Gods voor heel de menschheid geweest.

...Van een BANKROET (der heidenwereld) moet echter gesproken worden, als het gaat om de vraag: hebben de heidenen, met al hunne rijke ontwikkeling gevonden het antwoord op het groote mysterie van den mensch, van zijn oorsprong, wezen, bestemming, val en verlossing.

Uitvoerig gaat hij dan spreken over Indië, (Brahmanen, Boeddhisten, Islam), over China, Griekenland en Rome en dan is zijn conclusie: „Hoe ver van het ware ideaal (het echt-menschelijke) de besten der wijsgeeren (Aristoteles, Plato) nog staan, blijkt, zoodra zij hunne denkbeelden practisch gaan uitwerken..."

Neen, deze wijsbegeerte (van Plato) greep het niet... Zij is het egoïsme verpersoonlijkt...

Eeuwen lang hebben in Griekenland en Rome de machtigste geesten gearbeid aan wat zij meenden het zedelijk levensideaal te zijn. En wat was het resultaat, toen de bloei van het klassieke leven op zijn hoogtepunt stond?

Paulus van Tarsen kende dat heidendom. En 'tstaat voor hem als een veile geblankette deerne, een witgepleisterd graf.

En hij rukt het masker van het gelaat, verwijderd de looze kalk, laat de werkelijkheid zien, als

Het is heelemaal niet noodig, dat, als in een of ander boek een predikant voorkomt, hij altijd een sympathiek mensch moet wezen. Liever niet! Want er zijn in de werkelijkheid heel wat dominee's, die verre van sympathiek zijn. Maar waarom moeten het nu juist altijd of halve heiligen of halve idioten zijn?

In een vroegere periode was dat zoo met vrijwel alle andere figuren. Er waren enkele edele menschen en er waren vele slechte lieden. Daartusschen had men dan het conflict. Ook bestonden er tusschen die edele menschen enkele afschuwelijke misverstanden, die tenslotte gelukkig werden opgelost.

Deze boeken zijn voorbij.

Toen is de literatuur geworden de spiegel van het leven.

Eerst van het menschenleven. Nu van heel het leven.

Aanvankelijk waren het meest psychologische conflicten, die werden beschreven, waarbij het liefde-leven en de huwelijksmoeilijkheden wel de meeste stof leverden.

Daarna werd de belangstelling veel wijder en in plaats van de zielkundige analyse, kwam de rake belichting der situatie, de scherpe visie en het nuchtere woord der zakelijke beschrijving.

Harde boeken zijn het, die wij thans te lezen krijgen.

Het realisme daarin is meer waarheidsgetrouw, dan wat men vroeger meest met dezen term aanduidde: vrijmoedige beschrijving van obscene gedachten en daden; die werkelijkheden zijn waarlijk zoo belangwekkend niet. Maar het breede leven in al zijn uitingen, ook in zijn noden en angsten, wordt geteekend met forsche lijn.

Men beschrijft kort en goed de werkelijkheid, hoe die dan ook is. Hierdoor zijn de meeste moderne romans zoo vreeselijk troosteloos! Maar ze zijn waar. Zoo IS het leven. Het moderne leven zonder God is niet anders dan een benauwde kramp.

Ik geloof, dat we eensdeels blij moeten zijn met die zakelijkheid der moderne romans. Want we hebben er niets aan, het leven te zien in een rose schijn van romantiek en ingelijst in een vriendelijk lieveheertjes-christendom. Dat de wereld in het boze ligt en dat wij de heerlijkheid Gods derven, wordt in de moderne literatuur wel heel erg duidelijk. Er is niets zoo gevaarlijk, als het schrijven en lezen van boeken, die het leven buiten Christus teekenen als ook nog wel mooi en goed.

Dat zijn de zoogenaamd onschuldige neutrale boeken, die men elkaar aanbeveelt met een beroep op de gemeene gratie. Doch die boeken dringen niet door tot op de huid van het leven en zijn vol onwaarachtigheid.

hij die wereld teekent: „de waarheid Gods hebben zij veranderd in de leugen... vervuld met alle ongerechtigheid... haters Gods, onverstonden, verbondsbrekers, zonder natuurlijke liefde, onbarmhartigen“. Heel het heidendom, van het strand van de Gele Zee tot de boorden van den Tiber, ligt daar vóór ons: troosteloos, zedeloos, reddeloos, hopeloos!"

Tot zoover Prof. Biesterveld.

...

Wanneer ik nu 35 jaar na deze woorden hetzelfde beweer als Prof. Bavinck, n.l. dat „ziel“ in den zin „der“ Grieksche wijsbegeerte (t'lidwoord is van Prof. B.) „geheel vreemd is“ aan dat woord in de Schrift — en ik werk dat gegeven dan verder uit — dan schrijft een zeker blad dat toe aan... ressentiment. Dan róemt dat blad: „de Grieksche filosofie heeft rijk en schoon, en ook langdurig gebloeid in een veelheid van beroemde scholen: hare beoefening vraagt de eruditie van een klassicus“.

Het blad vergeet er echter bij te voegen, dat de wijsheid der Schriften, die Prof. Biesterveld tot zijn diepgevoeld Christelijk klaaglied over de „prachtige heidenen“ bracht, óók kan verstaan worden door iederen eenvoudigen geloovige. De „eruditie van een klassicus“ wordt hier gesteld vóór de onderscheiding der geesten van de „eenvoudigen“ in Schriftuurlijken zin. Als zulke eenvoudigen óók klassicus zijn, zullen zij zich echter niet zoo verheffen op het prachtige heidendom. Zij zullen niet — wanneer er op gewezen wordt, dat een Grieksch filosofisch begrip niet overeenkomt met het Bijbelsche begrip — alarm slaan en gaan spreken van „dit hoonen van een onzer edelste goederen“.

Wanneer Schrift en Filosofie eens uit elkaar gehouden worden bij een bepaalden term, is zulk alarm niet noodig. Wie het er niet mee eens is, bewijze, dat ik het mis heb — en dat Prof. Bavinck hierin dwaalde.

En in ieder geval komt hier geen loflied op de „Diana der Epheseren“ te pas. Er is eenvoudig niemand, die niet weet, hoe groot zij is in de oogen der wereld.

N. B. Ik noem de GAVEN der „prachtige“ heidenen niet „Diana“ — maar ik wil hiermee aanduiden de afgodische vereering voor de Grieksche filosofie, die in zulk een te onpas aangeheven loflied doorklinkt.

A. JANSE.